

Надія Сабат, Наталія Сабат
(Івано-Франківськ, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ БРОНІСЛАВА ТРЕНТОВСЬКОГО

У галузі історії педагогіки окремим напрямом досліджень є персоналістичний – вивчення постаті педагога, аналіз його творчого доробку. До таких постатей належить Броніслав Трентовський (1808-1869) – польський педагог і філософ, публіцист, чиє місце у плеяді учених ХІХ ст. є достатньо вагомим. На відміну від своїх сучасників, що теоретично розробляли окремі напрями, педагогічні питання, Б. Трентовський виробив власну педагогічну концепцію, давши могутнє підґрунтя для розроблення системи виховання в польському шкільництві своїми наступниками.

Світогляд польського філософа формувався під впливом ідей французького раціоналізму ХVІІІ ст. Він виводив особливості польської літератури і науки як один зі складників загальноєвропейської літератури, що формувалася під впливом французьких та німецьких мислителів.

Педагогічні погляди Б. Трентовського зароджувалися під впливом ідей Й.-Ф. Гербарта, А. Дістервега, Й.-Г. Песталоцці, Ф. Ріхтера, Х. Шварца. Завдяки історії виховання останнього Броніслав мав змогу познайомитися з поглядами інших народів. На становлення світогляду вченого значний вплив мало відвідання ним лекцій німецького педагога Й.-Ф. Гербарта. Знайомству Б. Трентовського з педагогікою сприяла також його шкільна приватна, гімназійна (практична діяльність на посаді вчителя гімназії у Szczuczynie) та університетська діяльність.

Вагомим для вченого стала поема Жана Пауля (псевдонім німецького письменника Ф. Ріхтера) «Левана, або Вчення про виховання» (1807), назва якої походить від римської богині, що підносить новонароджене дитя. Зазначимо, що на формування поглядів Ф. Ріхтера значно вплинула творчість Ж.-Ж. Руссо, ідеями якого він надзвичайно захоплювався. Праця німецького письменника цінна не стільки загальною системою, несамотійною і неновою, скільки вказівками й порадами досвідченого, спостережливого й освіченого практика. Цією поемою Жан Пауль дав початок романтичній педагогіці, яка своєю метою мала розвиток почуття волі.

Красномовним свідченням діяльного патріотизму тогочасної польської суспільності є той факт, що, коли магістр філології Б. Трентовський, працюючи на кафедрі філософії Фрайбургського університету (причому викладав також і педагогіку), читав лекції німецькою мовою, зусиллями інтелігенції йому надано матеріальну допомогу для того, щоби мав змогу «писати на мові вітчизни для ужитку свого народу». Результатом стало видання в 1842 р. праці Б. Трентовського «Chowanna czyli System pedagogiki narodowej», яка була

перевидана в 1845-1846 рр. [3; 4]. Це відбулося через нагляд цензури, яку непокоїв незалежний народний дух книги.

«Хованна» – це своєрідна збірка порад із навчання й виховання дітей, а також перше польське видання, в якому йдеться про історію розвитку педагогічної думки. Загалом книга (два томи) є достатньо об'ємною, охоплює більше тисячі сторінок. Педагогічна розвідка Б. Трентовського, згідно з його філософською теорією (три світи – реальні, ідеальні, божественні), поділяється на три частини. Перша частина – Непіодика (з грецької «непіос» – дитина, немовля), присвячена дитині і способам її виховання. Друга частина – Дидактика – розкриває принципи й способи навчання, а також вимоги до вчителя. У третьому розділі – Епіка – автор подає історичний розвиток школи. Завдяки цьому розділу робота Б. Трентовського стала першим збірником у Польщі в галузі історії освіти.

За Б. Трентовським, Хованна – це сербська богиня, опікунка дітей. Безпосереднім поштовхом до написання «Хованни» стали патріотичні почуття автора. Він критично ставився до польської ментальності (характеру народowego), тому велику увагу приділяв вихованню, що має багатовікові традиції і підґрунтя в усіх прошарках суспільства. Педагог негативно ставився до недооцінки науки й освіти, а також до невизнання їхньої ролі у формуванні національного характеру.

У першій частині автор зупиняється на вихованні чеснот людини, її душі й духу. Тіло є помешканням душі й духу, які у хворому тілі не можуть бути ніколи здоровими. Тільки у здоровому тілі можна реалізувати великі думки і виконувати на землі задуми небесні: «Цнота фізична, на яку опираються цнота метафізична й моральна, плекання здоров'я, сили і краси тіла є найпершим педагогічним обов'язком. Повітря, рух, праця, купання, сон, їжа і одяг є предметом його розваг, які сягають таких глибин, які нас вражають у викладі педагогіки» [4, с. 283].

З вихованням тіла пов'язує Б. Трентовський – у межах своєї психології – справи розвитку помислів, відображень, пам'яті і розуму. Помисли є чуттям тіла, через які світ прямує до нашого духу і справляє в ньому враження, наповнює пам'ять і породжує поетичність, а загалом формує розум людини.

Автор зазначає, що любов до дітей закладена природою. Як аргумент наводить приклад, що тварини теж люблять своїх дітей, та, на відміну від людей, вони не задумуються про майбутнє дитини. У тваринному світі молоде потомство дуже рано залишається наодинці з життєвими труднощами і часто без належної підготовки. Людина має розум, тому піклується про майбутнє своїх дітей. Батьки, котрі так не чинять і дозволяють дітям виростати «дикими», уподібнюються тваринам. Завдання батьків, котрі хочуть бути людьми –

турбуватися про майбутнє щастя дитини. Яким чином можемо запевнити щастя? Недостатньо залишити їм скриню золота. Якщо ми хочемо зробити дітей щасливими, то потрібно їх добре виховати. Як саме можемо добре виховати дітей? На це питання і відповідає дана праця [4, с. 2].

Автор акцентує на необхідності правильного виховання дітей. Називає їх майбутнім Польщі, майбутнім Європи, майбутнім людства. Дитина – це молода людина, а людина для людини є найбільшою загадкою. Недарма стародавні греки, подаючи вислів «Пізнай самого себе!», ставили за мету пізнання людської природи. Автор часто пише про Бога, наголошуючи, що коли хочемо пізнати творіння, потрібно пізнати Творця [4, с. 3].

Щоб виховувати у дітей розум, пам'ять і т. п., потрібно знати, що собою являють ці поняття. Інакше це буде виглядати як розповідь сліпого про кольори. Б. Трентовський обстоює твердження, що не може бути доброї педагогіки без філософії [4, с. 4].

Сам автор зазначав, що «Хованна» є народною педагогікою, і загалом добрим є виховання дітей – майбутнього Польщі. Як же можемо добре виховувати наших дітей, зауважує автор, не звертаючи уваги на т.зв. народні недоліки? Ми б ніколи не торкалися цього вразливого питання, але знаємо, що це найперший наш обов'язок; власне, з приводу польської педагогіки пишемо, і та ціль кінцева до цього нас спонукає... Наш рід має великі вади, але має і великі достоїнства. Достоїнства народні ми стараємось показати, але польській Хованні дозволено сказати словечко і про польські недоліки. Краще вказати на недоліки хворого, зазначає автор, ніж над трупом сказати «Спочинь з миром».

Найбільшим достоїнством польського народу в очах педагога було його прагнення до волі, тому важливого значення надавав освіті й вихованню польського народу в боротьбі за свою незалежність. Виховання, за Б. Трентовським, повинно робити людину справжнім господарем власної долі.

До того часу народи світу вже дали польському народові те, що могли. Французи, а разом з ними і ціла романська раса, віддають перевагу емпіризмові, тобто цінують практичну сторону справи і життя, тверезе й матеріалістичне. Німці, а разом з ними раса германська, надають перевагу ідеалізові, розвивають теорію, думку й поезію, але у відірваності від життя, на яке впливати не вміють і не намагаються. Польщі, як представниці раси слов'янської, випадає завдання впроваджувати ідеали в дійсність. Б. Трентовський мріяв про створення польської народної філософії, яка була б поєднанням західного реалізму з німецьким ідеалізмом. Наголошував на потребі виховання в людини духу. «Язнь», тобто дух, є об'явою (вираженням) Бога на землі.

Думки мислителя відзначаються своєрідністю і випереджають час. Він ставив інтереси особистості понад інтереси суспільства, вважаючи суспільство засобом для задоволення власних потреб. Філософ вірив, що розвиток індивідуалізму не стане суперечити суспільній меті; що людина, вихована за його вказівками, при її самобутності і свободі свого вибору, притаманній її рисам, буде одночасно добрим поляком і християнином. Добрим патріотом і громадянином не може бути людина обмежена й одностороння. Б. Трентовський дуже правдиво обґрунтовує такі педагогічні засади: «Розвивай у вихованця на дні душі його безконечну всеохоплюючість, зроби його вірним виразом людяності, Всесвіту і Бога» [4, с. 280]. Добрий вихователі передусім зможе поєднати інтереси народу з усіма його терпіннями і прагненнями з пульсами свіжого життя, так що вихованець стане виразником життя народу, «Міцкевичевим Конрадом», здатним повести братів до визволення.

Але засада загальності не може односторонньо опанувати виховний процес, вона повинна бути поєднана із засадою одиничного. Якщо в душі дитини розвинута безкінечна загальність, але не пов'язано її ланцюгом з безумовною єдністю, розсипалася б душа, як пісок у пустелі: «Істота вихованця схожа була б до розстроєної лютні, і не могла б зазвучати гармонія. Вихованець, наділений загальністю, але без одиночності в душі, був би як словник, що пояснює кожен вираз, лише не дає жодної умітності науки й мистецтва» [4, с. 281].

Дитина, що доходить до повної свідомості, старається зі всього, що в неї в голові і серці закладено, створити загальне: «То є кінцеве перетворення отриманого від інших хаосу в красиві і свіжу, оригінальну гармонію, творення власного світу на сильних плечах одної-єдиної молодіжної ідеї» [3, с. 281].

Всі висновки Б. Трентовського про розвиток самобутності в людині відносяться тільки до чоловіків. Він негативно розцінював жінок, які «живуть в книжках, обертаються в колі професорів», вважаючи, що цим вони занедбують господарство і дітей: «Було Дев'ять Муз, і всі вони залишилися старими дівами. Дівочість повинна мати природній вишуканий смак, добре виховання, красиве обличчя, молодість, цноту, кохання і більш нічого...» [4, с. 282].

Новими для часу виходу книги були його погляди щодо навчання письма учнів. Методика навчання писемного мовлення полягала, за Б. Трентовським, у поетапному навчанні. Спершу дитину треба навчити коректного орфографічного та граматичного письма, а далі радить розпочинати стилістичні вправи. Діти повинні писати «з власної голови» і виражати на письмі власні думки. У випадку, коли дитина описує почутий з уст вчителя твір, вона відтворює його слова на письмі, вдаючись до сліпого наслідування [Цит. за: 2, с. 11].

Педагог радив дозволяти учням самостійно обирати тему письмової роботи, оскільки особливе зацікавлення учнів викликає тематика із власного життя: опис подорожі, родинного свята, опис нещастя, яке спіткало когось з родини.

Основне завдання учителя полягає у вмінні організувати роботу учнів таким чином, щоб вони відтворювали на письмі власні міркування та відчуття. Б. Трентовський виступав проти письмових вправ, у яких учні перефразовували поетичні твори у прозу, оскільки в такий спосіб учні вчать «псувати» добрі вірші, що можуть призвести до формування несмаку. Попри написання творів, описів, діалогів, трактатів радив використовувати для формування культури писемного мовлення листи, проте важливо, щоб дитина писала листа людині, яку добре знає. Виправлення помилок та редагування дитячих письмових робіт вимагає від учителя делікатності та знання вікової психології [1, с. 190].

Третя частина аналізованої роботи складається з трьох підрозділів. У першому автор розкриває питання, пов'язані з давньою епохою. У цьому підрозділі автор детально розкриває систему виховання дітей у стародавньому світі. Другий підрозділ – це опис виховних систем Середньовіччя. Найбільш обширним є третій підрозділ – характеристика сучасної Б. Трентовському епохи. Педагог висуває ряд цінних ідей, зокрема, про автономію університетів, вільний розвиток науки.

Вищенаведене обумовлює висновок, що глибокі знання з філософії, філології, педагогіки стали науковим підґрунтям для розроблення Б. Трентовським цілісної педагогічної теорії, елементи якої є актуальними і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Царик О. М. Методичні аспекти формування культури мовлення учнів у школах Галичини міжвоєнного періоду XX ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2015. № 37. С. 189-193.
2. Rowid H. Z metodyki wypracowań pisemnych (zbiorek wolnych ćwiczeń dzieci). Lwów –Warszawa : Książnicapolska T-wanauczycieliszkółwyższych, 1920. 56 s.
3. Trentowski B. F. Chowanna czyli Calokształt pedagogiki narodowej / *Powtórne, poprawione i w celu pożytecznych rzeczach przyczynione Wydanie*. T. 2. Poznan : W Drukarni i Nakładem J. Łukaszewicza, 1846. 564 s.
4. Trentowski B. F. Chowanna czyli System pedagogiki narodowej, jako umiejętności wychowania, nauki i oświaty, słowem wykształcenia naszej młodzieży. T. 1. Poznan : W Drukarni i Nakładem J. Łukaszewicza, 1845. 596 s.